

It should be noted that the proposed method of numerical expression of some graphic features of signatures does not cover all the variety of these features. These are signs related to the shape of the movements, direction, curvature, sequence of execution, the method of beginning and ending movements, etc. Such incompleteness needs to be carefully refined and opens wide opportunities for further research.

Key words: signature, identification features, AutoCAD, coordinate system, signature line, limits of variability.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.70>

УДК 343.98

Віталій В'ячеславович Бандурко
судовий експерт
Кропивницького відділення

E-mail: vitalii.bandurko@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

БУТИ ЧИ НЕ БУТИ, ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА З ПОЧЕРКОЗНАВСТВА

Стаття направлена на розгляд ситуацій, що виникають при виконанні почеркознавчих експертиз в яких можливі висновки, що несуть різні правові наслідки для сторін судового процесу. Пов'язано це з тим, коли зацікавлена сторона надає на дослідження експертові не достовірні зразки власного підпису, змінюючи на інший варіант з метою підвести експерта до необхідного висновку або надаючи обмежену кількість зразків.

Ключові слова: почеркознавство, підготовка стадія, порівняльні зразки, підпис, повторна експертиза, категоричний висновок.

Дана стаття є продовженням тези з аналогічною назвою, яка викладена в розгорнутому вигляді і містить в собі більшу кількість ситуацій, щодо моментів які можуть виникати при виконанні почеркознавчих експертиз і дотримання законності нормативно правових актів України.

Постановка проблеми. Згідно ст. 3 Закону судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [1]. У відповідності до п. п. 3, п. 2.3. Інструкції, експерту забороняється: «самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно». Але п. 2.1. Інструкції наголошує що, *експерт має право:* указувати у висновку на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання та на

обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення. Саме навколо вище вказаних норм законодавчих актів і ґрунтується проблематика, дискусійність статті щодо дій експерта в нижче описаних ситуаціях, які можуть трактуватися не однозначно, а у відповідності призводити до різних правових наслідків на практиці [2].

Мета дослідження. Основною метою статті є розгляд практичних експертних ситуацій та накладення на них відповідних норм права, з метою розуміння де теорія переплітається з практикою.

Пунктом 2.2. Інструкції на експерта покладається обов'язок, прийняти до виконання доручену йому експертизу та особисто провести повне дослідження, дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені питання, а в разі необхідності роз'яснити його [2].

Експертне дослідження розпочинається з підготовчої стадії яка бере свій початок з вивчення матеріалів справи та перевірки експертом порівняльних зразків підписів за їх кількістю, якістю та відповідності вимогам науково-методичних рекомендацій [3].

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Однією з таких ситуацій є така, при якій дослідженню підлягає оригінал заповіту (почерк та підпис) (див.: рисунок 1), що згідно процедури зберігається в нотаріальній справі архіву відповідної нотаріальної контори. Сама експертиза є так званою «посмертною», тому експериментальних зразків підписів та почерку не має, вільних зразків підписів обмежена кількість до десяти штук, за зразки почерку в документі про призначення експертизи нічого не вказано. Порівняльні зразки підписів містяться в медичних картках особи, що ідентифікується. При ознайомленні з медичними документами експерт встановлює, що над підписами наявний рукописний текст який імовірно міг бути виконаний даною особою. В подальшому, під час дослідження оригіналу документу в нотаріальній справі експерт встановлює, наявність двох зразків підписів в ксерокопії паспорту на ім'я людини яка ідентифікується, які за транскрипцією, загальними та окремими ознаками збіжні з наданими вільними зразками, що надає впевненість в справжності порівняльних зразків підписів, які надані на експертизу. В свою чергу, рукописний текст в заповіті підтвердив припущення експерта, з приводу того, що в медичних картках рукописні тексти над зразками підписів дійсно виконані особою яка ідентифікується.

Отже з даної ситуації стає зрозумілим, що при вивченні матеріалів справи, а в подальшому дослідженні документів за межами експертної установи, експертів стає відомо, про наявність додаткових зразків рукописного почерку в медичних картках та двох зразків підписів в ксерокопії паспорту про які не згадувалося в ухвалі суду. Постає питання, чи має право експерт згідно п. п. 3, п. 2.3. Інструкції, використати встановлені порівняльні зразки під час дослідження, чи ні?

На наше переконання так, пояснюю нашу позицію наступним, відповідно до п. 2.1. *Інструкції, експерт має право:* вказувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини,

що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення. Окрім того, суд не міг знати, що рукописний текст в медичних картках над підписами виконаними особою яка поставила під текстом свій підпис, для цього потрібні спеціальні знання. Теж стосується і двох зразків підпису в паспорті, бо збір і комплектація нотаріальної справи виходить за межі компетенції суду.

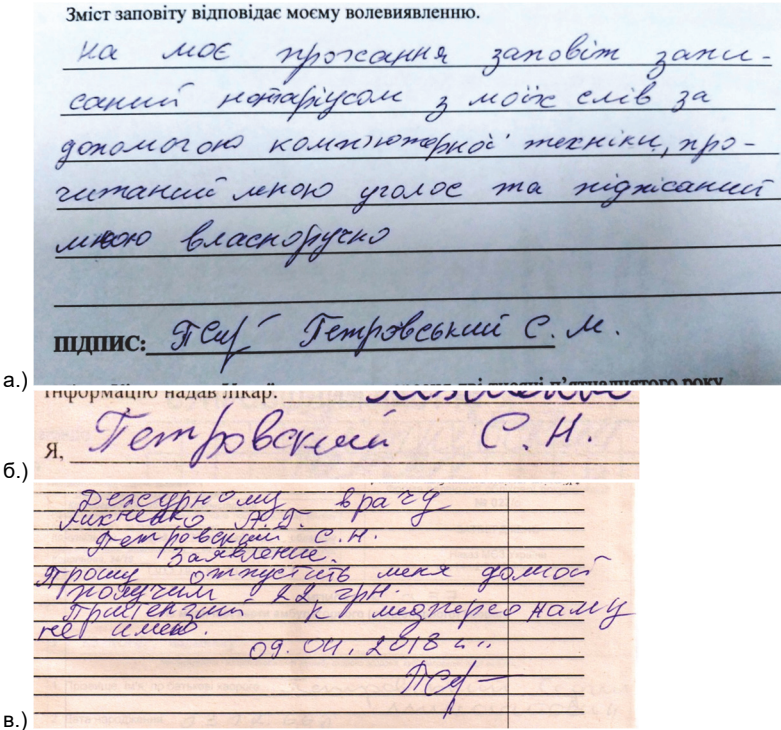

Рис. 1. а – досліджуваний підпис та рукописний текст; б – вільний зразок рукописного тексту; в – вільний зразок підпису та рукописного тексту

В даному випадку встановлені додаткові порівняльні зразки підпису та рукописного почерку стали вагомими аргументами для того, щоб судовий експерт міг прийти до категоричного висновку, за умов не порушення норм закону та незначної кількості наданого порівняльного матеріалу.

Доцільним буде нагадати декілька ситуації в яких за людину підпис якої ідентифікується розписується хтось з рідних їй осіб:

1. В першій ситуації на дослідження надійшли два примірники договору оренди землі з додатками до них, в кожному документі необхідно дослідити підпис від імені орендодавця (див.: рисунок 2. а-г). Також було надано вільні зразки підписів які за транскрипцією, загальними та окремими

ознаками розбіжні з досліджуваними підписами (див.: рисунок 2. д-є), зразки підписів за тривалий проміжок часу не втратили своєї виробленості, що наводить на думку про використання людиною кількох варіантів свого підпису. На перший план виходить версія, що замість людини хтось поставив свій підпис навіть не намагаючись зімітувати досліджуваній об'єкт. Чи можливо людина підписи від імені якої досліджуються мала у своєму використанні кілька варіантів підписів. Одну з цих версій потрібно спростувати, другу підтвердити. І ось при вивченні матеріалів справи увагу експерта привертає заява яка підписана підписом дуже схожим за всіма показниками з досліджуваними об'єкти (див.: рисунок 2. ж). Отже можна впевнено говорити про те, що підпис від імені П. І. П. виконаний не даною особою, а іншою без наслідування.

Знову в ситуації допоміг розібратися зразок підпису в документі про який в ухвалі суду не йшла мова.

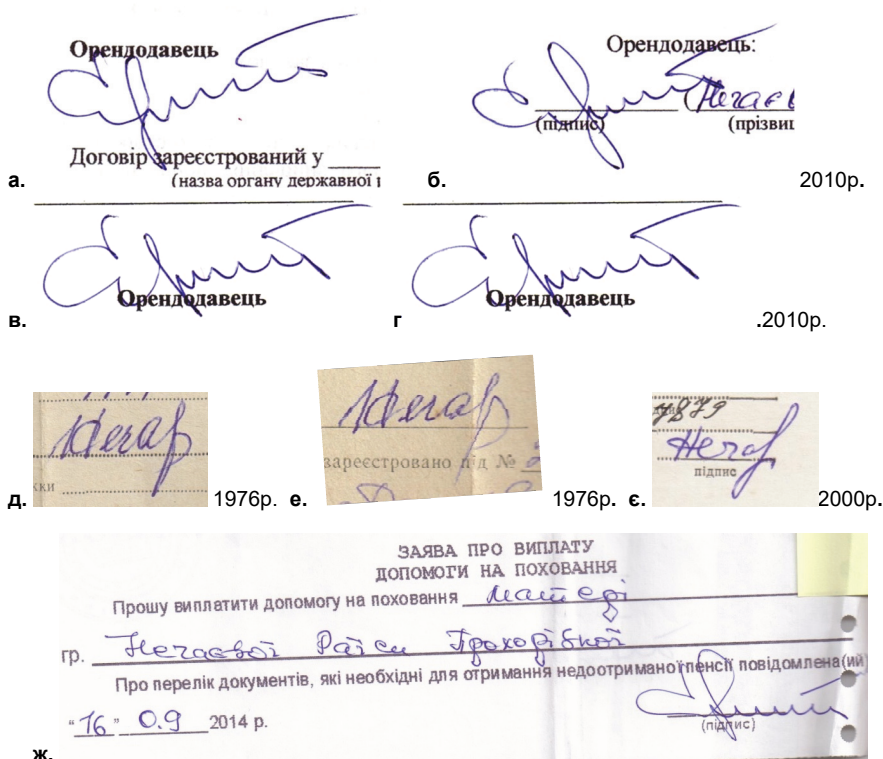

Рис. 2. а – г досліджувані підписи; д – е вільні зразки; ж – заява з підписом особи яка насправді підписувала досліджувані документи

2. В другій справі при вивченні матеріалів експертом встановлено, наявність досліджуваного документу та вільних зразків підписів, які поділяються на дві групи, хоча деякі з них виконані в одну дату.

Лише під час детального вивчення матеріалів справи було встановлено підпис (див.: рисунок 3) (б.1.) в документі на ім'я особи від імені якої досліджуються підписи та підпис (в.1.) в документі на ім'я рідного сина. Що виключає можливість зробити експертові хибний висновок про використання особою трьох варіантів підписів. В підтвердження висновку про те, що досліджувані підписи виконані не від імені особи яка ідентифікується, а іншою особою без наслідування письмово рухової навички останньої. Окрім того виробленість досліджуваних підписів значно вища за якість виконання ніж зразки 1-ї та 2-ї групи підписів які надані в якості порівняльних зразків. Як відомо, покращити виробленість письмово рухових навичок, що сформувалися у дорослої людини на протязі десятиліть її життя в значній мірі, не представляється можливим.

Рис. 3. а – досліджувані підписи; б – вільні зразки 1-а група; б.1. – підпис достовірно виконаний від імені особи підписи від імені якої досліджуються; в – вільні зразки 2-а група; в. 1. – підпис достовірно виконаний родичем особи від імені якої досліджуються підписи

В описаних ситуаціях на перший погляд може скластися думка, про те що експерт вийшов за межі своєї компетенції згідно п. п. 3, п. 2.3. Інструкції, використовуючи в своїх дослідженнях зразки підписів про які не йдеться в документі про призначення експертизи та в свою чергу законодавство надає право експертові згідно п. 2.1. Інструкції, указувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини справи, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення.

Цікавими є ситуації коли особа згідно матеріалів справи є зацікавленою у проведенні почеркознавчої експертизи і намагається підвести експерта до необхідного їй висновку. Пропоную до уваги такий випадок.

З матеріалами справи надійшов досліджуваний документ, згідно Рекомендацій надано вільні та експериментальні зразки підписів особи яка ідентифікується (див.: рисунок 4). Одразу впадає в око розбіжність досліджуваного підпису зі зразками які були надані для порівняння.

Рис. 4. а – досліджуваний підпис за 2014 р.; б – вільні зразки підписів; в – експериментальні зразки підписів; г – умовно-вільні зразки підписів з матеріалів справи; д – підписи в додатках до досліджуваного документу

Проте, під час ознайомлення з матеріалами справи експерт помічає документи виписані на ім'я особи підпис від імені якої досліджується і вони за загальними та окремими ознаками збіжні з досліджуваним підписом. Дана ситуація кардинально змінює вектор порівняльного дослідження і дає підстави стверджувати, що громадянин підпис від імені якого досліджується має у своєму використанні кілька варіантів підписів. Відповідно в порівняльному дослідженні не беруться до уваги надані через орган який призначив експертизу вільні та експериментальні зразки підписів, а приймаються умовно-вільні зразки підписів встановлені експертом в матеріалах справи. Ретельним вивченням матеріалів справи є велика ймовірність встановити намагання сторони судового процесу чи кримінального провадження підвести експерта до необхідного висновку.

В даному прикладі також описана проблематика статті щодо норм права які регулюють діяльність експерта, з приводу чи можливе використання умовно-вільних зразків підписів які наявні в матеріалах справи але не зазначенні в документі про призначення експертизи та можливість експерта згідно інструкції зазначати у своєму висновку про обставини, що мають значення для справи.

На останок хочу поділитися своїми думками з приводу, того чи можливо виконувати експертизи в яких не надається відповідна кількість зразків, що рекомендується науково методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Адже зазначених кількісних показників повинні дотримуватися, орган чи особа які призначають експертизу та зацікавлені в результатах експертизи сторона(ни), не експерт. Згідно п. 1.13. даних рекомендацій достатність та якість наданих для проведення експертизи зразків почерку та підпису особи визначаються експертом окремо у кожній конкретній експертній ситуації [3].

Відповідно, вважаємо за доцільним в разі надходження на порівняльне дослідження обмеженої кількості порівняльних зразків, виставляти рахунок на оплату вартості проведення експертизи та виконувати експертизу у ймовірній формі. Тому що за п. 2.1. Інструкції у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання органу (особі), який(яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), щодо уточнення поставлених питань, в інших випадках заборони виконувати експертизу не вказано. В разі не задоволення стороною процесу імовірним висновком вона має право подати додаткові зразки які можуть допомогти експертові прийти до категоричного висновку. І відповідальність за неналежну підготовку до проведення експертизи покладається на зацікавлену сторону [2].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладений матеріал в даній статті, можна прийти до висновку, що законодавча база дає можливість експертові проводити дослідження зі зразками про які не йдеться у документі про призначення експертизи. Самостійно визначати кількісні та якісні показники порівняльних зразків, що говорить про самостійність і незалежність експерта в своїй професійній діяльності та підпорядкування законодавчій базі держави Україна.

Перелік посилань

1. Про судову експертизу: Закон України в чинній ред. від 03.07.2020 (за текстом – Закон). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: зареєстр. в Міністерстві юстиції України 03.11.1998. за № 705/3145 (за текстом – Інструкція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (за текстом – Рекомендації). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>
4. Дослідження підписів: методика. (Реєстр. код 1.1.12). URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/14>

References

1. On forensic examination: Law of Ukraine in the current version dated 03.07.2020 (according to the text – the Law). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (in Ukrainian).
2. Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research: approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 03.11.1998 № 705/3145, (according to the text – Instruction). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (in Ukrainian).
3. Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies (according to the text – Recommendations). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (in Ukrainian).
4. Signature research: methodology (Registration code 1.1.12). Retrieved from: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/14> (in Ukrainian).

БЫТЬ ИЛИ НЕ БЫТЬ, ВЫВОДУ ЭКСПЕРТА ПО ПОЧЕРКОВЕДЕНИЮ

В. В. Бандурко

Тезис направлено на рассмотрение ситуаций, возникающих при выполнении почерковедческих экспертиз в которых возможны выводы, которые несут различные правовые последствия для сторон судебного процесса. Это обусловлено тем, что при назначении почерковедческой экспертизы бывают ситуации, когда для сравнительного исследования предоставляется незначительное количество образцов подписи, или заинтересованная сторона пытается ввести эксперта в заблуждение путем предоставления ложных образцов подписи.

Тщательным изучением материалов дела эксперту удается установить дополнительные образцы подписей, о которых не идет речь в документе о назначении почерковедческой экспертизы. Какие помогают определиться и прийти эксперту к категорическому выводу о том в каком случае подпись в исследуемом документе проставлена не самим человеком, а другим лицом. Или же подтвердить факт, что подпись сделана кем-то из родственников.

В подобных случаях, если бы не дополнительные образцы из материалов дела есть возможность прийти эксперту к ложному выводу. Может возникнуть вопрос, не нарушает ли эксперт п. п. 3, п. 2.3 Инструкции, эксперту запрещает-

тся: «самостоятельно собирать материалы, которые подлежат исследованию, а также выбирать исходящие данные для проведения экспертизы, если они отображены в предоставленных ему материалах неоднозначно». Но п. 2.1. Инструкции гласит, что эксперт *имеет право* указывать в своем выводе на факты, выявленные во время экспертизы, которые имеют значение для дела, но относительно которых ему небыли поставлены вопросы и на обстоятельства, которые способствовали (могли способствовать) совершению правонарушения.

Ключевые слова: почерковедение, подготовительная стадия, сравнительные образцы, подпись, повторная экспертиза, категорический вывод.

TO BE OR NOT TO BE, THE CONCLUSION OF THE HANDWRITING EXPERTS

V. Bandurko

The thesis is aimed at considering situations that arise during the performance of handwriting examinations in which conclusions are possible that have various legal consequences for the parties to the trial. This is because of the fact that when assigning a handwriting examination, there are situations when a small number of signature samples are provided for a comparative study or the interested party of the torturer misleads the expert by providing false signature samples.

By carefully studying the case materials, the expert manages to establish additional samples of signatures, which are not mentioned in the document on the appointment of a handwriting examination. It helps the expert to determine and come to a categorical conclusion which case the signature in the document under study was affixed not by the person himself, but by another person. Or confirm the fact with one hundred percent certainty that the signature was made by one of the relatives.

In such cases, if it were not for additional samples from the case materials, it is possible for an expert to come to a false conclusion. The question may arise whether the expert violates sub-clause 3, clause 2.3. Instructions, the expert is prohibited from: "independently collecting materials that are subject to research, as well as choosing outgoing data for the examination, if they are displayed ambiguously in the materials provided to him/her". But clause 2.1. of the Instruction state that the expert has the right to indicate in his conclusion the facts revealed during the examination that are significant for the case, but regarding which he/she was not asked questions and the circumstances that contributed (could contribute) to the commission of the offense.

Key words: handwriting, preparatory stage, comparative samples, signature, re-examination, categorical conclusion.